

mr

MENNESKERETTIGHETSMAGASINET

2003/ dobbelnummer

Menneskerettighetsskole for flyktningeungdom i Finnmark 2003

DEN NORSKE HELSINGFORSKOMITÉ

Leder

Helsingforskomiteens Tomasz Wacko (Tomek) døde under svært tragiske omstendigheter under en politiaksjon 5 juni i år. I november ble en av de involverte polititjenestemennene tiltalt for uaktsomt drap. Komiteen ser frem til at Tomeks tragiske dødsfall vil bli rettslig belyst. Vi sitter igjen med mange vanskelige og kritiske spørsmål og forventer at saken blir etterforsket til bunns og at alle sider ved den blir klarlagt.

Tomek ble født i 1958 i Wroclaw i Polen.

Alt i tenårene begynte han å engasjere seg i motstandsarbeidet mot det daværende diktaturet. Etter hvert kom han med i studentenes opposisjonsbevegelse. Tomek betalte dyrt for dette blant annet ved to lengre fengselsopphold. Til slutt søkte han om politisk asyl i utlandet. Han og familien kom til Norge i 1989, og Tomek ble raskt tilknyttet Helsingforskomiteen.

Tomeks kunnskaper var omfattende og dype, ikke minst om Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Gjennom en rekke opphold og reiser, fikk han etterhvert ett enestående nettverk av venner og kontakter over hele Europa. Tomek gjorde en enestående innsats for Helsingforskomiteen. Han viste en særlig oppmerksomhet og interesse for mennesker i nød, flyktninger og asylsøkere. Gjennom nittallet arbeidet han i forhold til kosovoalbanerne og senere var det tsjetsjenske flyktninger som fikk nyte godt av hans engasjement. Mange kan takke Tomek for at de er i god behold i Norge i dag. Tomek så menneskene, skjebnene i konfliktene og engasjerte seg der. For ham handlet menneskerettighetsarbeid om å hjelpe mennesker som led overlast.

De mange hilsener som strømmet inn til Helsingforskomiteen fra hele Europa ved Tomeks bortgang er et sterk vitnesbyrd om takknemlighet og hans viktige rolle. Den dagen Tomek ble gravlagt, ble det arrangert en større minnesmarkering i Wroclaw i Polen. Flere hundre mennesker var samlet for å minnes ham og det arbeid han var en del av i sin tid i Polen.

For Den norske Helsingforskomité var Tomek den som alltid hadde vært der, lenger enn noen andre, og som på mange måter representerte Helsingforskomiteens sjel, slik vi ønsket den, med et sterkt og levende engasjement. Tomasz Wacko var en ekte menneskerettighetsforkjemper.

Bjørn Engesland
Generalsekretær

Lillian Hjorth
Ansvarlig redaktør

Forsiden:

Sibel, Trifa og Sahar (f.v.) på menneskerettighetsskole for flyktningungdom i Neiden, Finnmark, juni 2003. Foto: Lillian Hjorth

Innhold

Terror i Tsjetsjenia: Internasjonalt tribunal må opprettes	Side 3
Dumavalget – en knusende seier for Putins parti	Side 5
Menneskerettighetsaktivister på besøk	Side 6
Søkelys Georgia	Side 7
Flyktninger i Pankisidalen	Side 8
Serbia i en ond sirkel? Av Sonja Biserko	Side 10
Må vi arve hatet? Dokumentarfilm	Side 11
Hvilken start gir vi våre unge flyktninger? Kronikk	Side 12
Forsoningspris til Enver Djuliman	Side 14
Flerkulturell forståelse i Barentsregionen	Side 15
Kurs i menneskerettigheter på internett	Side 15
Man lever ikke av ideer alene Portrettintervju med Inger Gjønnes	Side 16
Fengselsprosjekt i Armenia	Side 20
Presidentvalg i Aserbajdsjan	Side 22
Datamaskiner til Rwanda	Side 22
Tomek - En europeisk menneskerettighetsforkjemper	Side 23
Nye rapporter / bøker / film	Side 26

Den norske Helsingforskomité,
Urtegata 50, 0187 Oslo,
tlf: 23 30 11 00, e-post: nhc@nhc.no
www.nhc.no

Terrorkrigen fortsetter i Tsjetsjenia: Internasjonalt ad hoc tribunal må opprettes

Tekst: Lillian Hjorth

“To speak about impunity in the OSCE area is to speak about Chechnya, the worst human rights crisis in the region. (...)”

“Under russisk kontroll har Tsjetsjenia blitt en lovløs sone der en rekke statlige og ikke-statlige aktører utøver vold, kriminalitet og menneskerettighetskrenkninger. Ifølge tall fra regionens mest pålitelige menneskerettighetsobservatører “forsviner” omtrent 40 –70 personer hver måned, og et noe mindre antall sivile blir drept. Vanligvis er føderale styrker involvert, selv om også terroristangrep og attentat fra tsjetsjenske grupper krever mange liv. Dette er minimumstall som ikke fullt ut representerer sivilbefolkningens tragedie, men som forteller at krisen fortsetter, at det ikke synes noen vei ut, at Tsjetsjenia står i en blindgate.”

Fra Helsingforsomiteens innlegg på NGO-konferanse i Maastricht i november 2003 som pågikk parallellt med OSSEs Ministermøte

- Tsjetsjenia representerer den verste menneskerettighetskrisen i Europa i dag, sier generalsekretær Bjørn Engesland i Den norske Helsingforskomité. - Krigen, som nå er inne i sitt fjerde år, pågår for fullt med forfølgelser, bortførelser, drap og andre overgrep mot sivilbefolkningen. Ingenting tyder på at situasjonen er bedret, selv om russiske myndigheter påstår at krigen er over og at forholdene normaliseres.

- Tsjetsjenia har derfor stått i fokus for den europeiske Helsingforsbevegelsen i hele år og vil fortsatt være en av de viktigste sakene i 2004, fortsetter Engesland. Så lenge russiske myndigheters vilje til å få en fredelig løsning på konflikten synes ikke-eksisterende og man fortsatt er vitne til grusomme overgrep, har vi som menneskerettighetsorganisasjoner en plikt til å rette søkelyset på krigen igjen og igjen!

Internasjonalt tribunal

Det lovløse samfunnet i Tsjetsjenia er vokst fram i visshet om at straffriheten rå. I praksis blir så og si ingen verken tiltalt eller straffet. Helsingforsføderasjonen gir derfor sin fulle tilslutning til ideen som Europarådets parlamentarikerforsamling har uttrykt, nemlig at det bør opprettes et internasjonalt tribunal for å undersøke, etterforske og dømme i forhold til grove overgrep i Tsjetsjenia.

*To consider that those responsible for abuses are brought to justice, the Assembly:
(...)*

*iii. Considers that, if the efforts to bring to justice those responsible for human rights abuses are not intensified, and the climate of impunity in the Chechen Republic prevails, the international community should consider setting up an ad hoc tribunal to try war crimes and crimes against humanity committed in the Chechen Republic.
The PACE Resolution 1323 (2003) 10.*

“To speak about impunity in the OSCE area is to speak about Chechnya, the worst human rights crisis in the region. (...)”

- Føderal (russisk) kontroll-post. Soldatene stanser og sjekker alle biler, særlig lastebiler -- ettersom lastebiler har vært involvert i flere av selvmord-sangrepene mot russiske stillinger det siste året.

- Denne unge kvinnen holder frem bildet av sin 23-år gamle bror (i midten på bildet). Han ble bortført om natten av maskerte, russisk-talende menn.

Aage Borchgrevink i Den norske Helsingforskomiteen var i juli i år, sammen med representanter fra Den internasjonale Helsingforsføderasjonen, på reise til Ingusjetia og Tsjetsjenia for ved selvsyn å vurdere situasjonen. "Still in a State of Terror" er den talende tittelen på rapporten etter reisen (www.nhc.no).

Foto: Aage Borchgrevink

- Den "spontane" flyktningeleiren GRANT i Nazran, Ingusjetia. Elevene og deres lærer utenfor skolebygningen i leiren. I begynnelsen av juni 2003 kom det russiske soldater til leiren. De kidnappet og torturerte flere av mennene i leiren og tok med seg verdisakene de kunne finne.

Dumavalget 7 desember

Knusende valgseier til Putins parti: Hva med Tsjetsjenia?

Tekst: Lillian Hjorth

Under Duma-valget i Russland søndag 7 desember ble president Putins støtteparti "Det Forente Russland" valgets klare vinner med 36,8 prosent av stemmene. Flere aviser skriver at valget representerer et tilbakeskritt for demokratiseringsprosessen i Russland og at Putin nå får "frie hender".

Hvorfor har president Putin så stor oppslutning i befolkningen? Og vil endringene i parlamentet få noen betydning for Russlands politikk i Tsjetsjenia? Vi har spurt Helsingforskomiteens Aage Borchgrevink om en kommentar. Aage har fulgt situasjonen i Tsjetsjenia tett de siste årene.

- President Putins popularitet er et mysterium for mange, særlig for dem som arbeider for menneskerettigheter i Tsjetsjenia. Imidlertid er den like fullt et faktum. Putins appell har tildels å gjøre med økonomisk oppsving og følelsen av at Russland nå styres med en fast hånd. Samtidig har denne faste hånden medført at mange av de frihetene som russerne vant gjennom perestrojka-årene på nittitallet nå er borte. Frie medier finnes ikke i noen meningsfull betydning, rettsstaten er under stadig sterkere press - noe som blant annet har kommet til syne i alle lovbruddene FSB og riksadvokaten har begått under etterforskningen av de såkalte Yukos-sakene. Russland er igjen på vei til å bli et autoritært samfunn.

Denne utviklingen har dessverre også preget valgprosessen. I en uttalelse 7 desember kritiserte valgobservatørene fra OSSE blant annet hvordan de føderale og lokale administrasjonene hadde fungert som rene service-sentraler for "Det forente Russland". Videre kritiserte valgobservatørene hvordan uavhengige medier hadde vært under press og hvordan statlige medier hadde favorisert myndighetene. Med et slikt apparat i ryggen var det vanskelig for Kremles partier å gjøre det dårlig. Den kanskje mest negative av valgets umiddelbare politiske konsekvenser er at de to liberale partiene, "Jabloko" og "De forente høyrekreftene", ikke kom over sperregrensen på fem prosent. I det nye parlamentet blir det dermed få som taler demokratiets og menneskerettighetenes sak.

- Når det gjelder den menneskerettslige krisen i Tsjetsjenia, er det vanskelig å se håp om endringer. Kanhende vil Putin endre sin Tsjetsjenia-politikk hvis (når) han blir gjenvalgt som president i mars. Men det virker lite sannsynlig at han plutselig skulle ønske å bedre rettsvernet, straffeforfølge de mange forbrytelsene begått av føderale styrker og inngå reell dialog med tsjetsjenske representanter, når han ikke har ønsket å gjøre det hittil. Utenlandsk press kan muligens spille inn her, men det er vanskelig å være optimistisk. Det sannsynlige scenariet er fortsatt krig, fortsatte overgrep, fortsatt straffefrihet og økte flyktningestrømmer til Vest-Europa.

Foto: Aage Borchgrevink

Menneskerettighetsaktivister på besøk i Norge

Tekst: Silja Nordahl

Tre representanter fra menneskerettighetsbevegelsen i Tsjetsjenia var i Norge i november for å møte myndigheter og organisasjoner. De var invitert av Helsingforskomiteen som også fulgte dem til Maastricht og Brussel for å snakke om situasjonen i Tsjetsjenia med representanter for OSSE og EU.

Delegasjonen besto av Tatjana Kasatkina fra Menneskerettighetssenteret Memorials hovedkontor i Moskva, Eliza Musajeva fra organisasjonens avdeling i Tsjetsjenia/Ingusjetia, og Imran Ezheev fra The Russian-Chechen Friendship Association tilknyttet vår russiske søsterorganisasjon, Moscow Helsinki Group.

Memorial er i dag kanskje Europas viktigste menneskerettighetsorganisasjon. Den er involvert i en rekke menneskerettighets spørsmål i Russland, hvorav det viktigste er krisen i Tsjetsjenia. Organisasjonen har et stort nettverk av observatører i området, der den overvåker menneskerettighetssituasjonen og arbeider for å få overgrep prøvd i rettsvesenet. Kasatkina og Musajeva arbeider dessuten med å bevisstgjøre vesten om situasjonen i

Tsjetsjenia, og har de siste årene reist mye i Europa og USA.

“Det som skjer i Tsjetsjenia, er som et konsentrat av det som skjer i hele Russland. Vi har ikke lenger ytringsfrihet. Russiske medier, spesielt TV, forteller ikke om det som virkelig skjer. Folk flest vet ikke hva som foregår, i Vesten er man faktisk bedre informert”, sa Kasatkina til Aftenposten 29 november.

Imran Ezheev samarbeider med et sterkt russisk menneskerettighetsmiljø i Nizhny Novgorod. Han har vært arrestert, kidnappet og torturert en rekke ganger som konsekvens av sitt engasjement, men reiser fremdeles jevnlig inn i Tsjetsjenia for å samle inn informasjon.

“Vår øverste politiske ledelse har totalt slukt mediebildet av tsjetsjenere som banditter og terrorister. I tsjetsjenernes øyne er russiske soldater okkupanter og røvere. Vår organisasjon ønsker å endre fiendebildet på begge sider”, sa Ezheev i et intervju med Klassekampen samme dag.

Fra venstre: Imran Esheev, Eliza Musajeva, Tatjana Kasatkina

Foto: Kjell Dragnes/Aftenposten.

Søkelys: Georgia

Georgia har vært i begivenhetenes sentrum den siste tiden. Landet har fostret en av de få internasjonalt kjente politikere vi ennå husker fra Sovjet-tiden, nemlig Eduard Sjevardnadze. Sjevardnadze har vært president i Georgia siden 1995, men har ikke klart å skape nødvendig stabilitet og utvikling. Opposisjonen har bygget seg opp over lengre tid, og misnøyen toppet seg etter beskyldninger om valgfusk etter parlamentsvalget 2 november i år. Omfattende demonstrasjoner i hovedstaden Tblisi kulminerte i at tusenvis av mennesker stormet parlamentet og unntakstilstand ble erklært. Sjevardnadze ble tvunget til å gå av og overlot makten til opposisjonen. – Vi har klart, på en fredelig måte, å over-

komme moderne Georgias mest alvorlige krise, uten å spille en dråpe blod, sa fungerende president Nino Burdzhnadzze (23 november BBC)

En delegasjon fra Den norske Helsingforskomiteen og Helsingforsføderasjonen har nettopp besøkt Georgia.

- Vi var der en uke før parlamentsvalget og følte en spenning i luften, at noe var i ferd med å bygge seg opp, sier generalsekretær Bjørn Engesland. - Den totale mangel på utvikling i samfunnet har ført til en økende frustrasjon i befolkningen. Det som tidligere var et rikt fruktbart samfunn, med store naturressurser, fremstår nå som et samfunn i dyp fattigdom. Det er høy arbeidsledighet, korrupsjon, i det hele tatt en meget alvorlig situasjon.

Men det er også større maktpolitiske problemer. Etter oppløsningen av Sovjetunionen i 1991 gikk Georgia gjennom en blodig borgerkrig med mange tusen drepte fordi to områder, Abkhasia og Sør-Ossetia, ville løsrive seg. Disse konfliktene er ennå ikke løst, og fremdeles lever omkring 260 000 mennesker som internt for-

Korte fakta

- På begynnelsen av 1800-talet blir store deler av dagens Georgia innlemmet i det russiske riket
- Georgia blir uavhengig 1918. Tre år senere invaderer Den røde hær. Georgia blir fullt medlem av Sovjetunionen 1936
- 1985: Eduard Sjevardnadze blir utenriksminister under Mikhail Gorbatsjov
- 1989: Russiske tropper skyter ned og dreper 19 demonstranter i Tblisi som demonstrerer for uavhengighet fra Sovjetunionen. Krav om større autonomi for Sør-Ossetia fører til trefninger mellom georgiere og ossetere
- 1990: Første flerpartivalg. Parlamentet oppnår uavhengighet fra Moskva i 1991
- 1992: Sjevardnadze blir ordfører for parlamentet. Våpenhvile med Sør-Ossetia, men kamper bryter ut i regionen Abkhasia
- 1994: Fred med Abkhasia
- 1995: Sjevardnadze velges til president, gjenvelges fem år senere
- 2002: Russland sier de vil bruke makt om ikke Georgia slutter å huse tsjetsjenske separatister. De to landene innleder et "antiterror"-samarbeid
- 2003: Internasjonale observatører melder om uregelmessigheter ved valget 2. november

(Kilde: Klassekampen)

Georgias hovedstad Tblisi
Foto: Bjørn Engesland

drevne. Georgias urolige grense mot Tsjetsjenia har også bydd på problemer. Landet har flere ganger forsøkt å stenge ute flyktninger fra Tsjetsjenia. De siste årene har georgiske soldater vært engasjert i å "rydde" grenseområdene for separatister.

Da Sjevardnadze ble valgt til president var det store forventninger til at "den sterke mann" skulle rydde opp. Men han klarte ikke å få kontroll over utbryterregionene. Han har heller ikke klart å utvikle et reelt demokratisk system. Det han har lyktes med er å skape et samfunn med en relativt åpen debatt der kritiske og alternative røster finnes. Også opposisjonspartier er kommet til.

- Det er ikke lett å manøvrere Georgia for noen president, fortsetter Engesland. – Russland legger sterke føringer. Russlands forhold til Georgia går langs to linjer. En positiv, tilsynelatende velvillig linje, der de for eksempel gir økonomisk bistand. Samtidig bygger de opp under og støtter de tre separatistområdene. Denne dobbeltheten kan illustreres ved det faktum at rett etter at den russiske utenriksministeren Ivanov besøkte Georgia i forbindelse med urolighetene rundt valget, noe som ble oppfattet som konstruktivt, reiste han på besøk til Adjara, et område som har markert nærmest uavhengighet i forhold til Tblisi. Dette provoserte.

- Motivene for denne dobbeltheten er sannsynligvis å ha kontroll over utviklingen i republikken, å tjene sine egne interesser. Georgia ligger nært opp til Den russiske føderasjonen og det problematiske Tsjetsjenia og Kaukasus. For russerne er det greit at myndighetene i Georgia har såpass kontroll at ikke statsdannelsen rakner, men det kan også være en fordel at de ikke har full kontroll. Dermed kan Russland fortsatt ha innflytelse i området. – Det blir spennende å følge utviklingen etter at nye georgiske makthavere er kommet i posisjon etter valget 4 januar.

- Det er viktig at opposisjonen gjennomfører det nye parlamentsvalget etter internasjonale standarder. Deretter er det viktig at de nye makthaverne går i gang med det omfattende arbeidet det vil være å få økonomien på rett kjøll og få bukt med korrupsjonen. - Og at de klarer av forholdet til de tre utbryterrepublikkene. Det er viktig at de ikke blir ledet til å bruke militærmakt, men bruker kløkt og klokskap.

- Og så får vi håpe at en ny ledelse klarer av dette. Vårt inntrykk var imidlertid at enkelte av opposisjonspolitikere synes å være mer krigerske enn Sjevardnadze, avslutter Engesland.

De tsjetsjenske flyktningene i Pankisi-dalen

Helsingforskomiteen vurderte også situasjonen til de 4000 tsjetsjenske flyktningene i Pankisi-dalen, nord-øst i landet, da de besøkte Georgia. Befolkningen her har tsjetsjenske røtter, og størsteparten av flyktningene har siden 1999 vært innlosjert i private hjem. Resten bor kollektivt i forfalne bygninger uten strøm og vann. De fleste av flyktningene har opplevd krigshandlinger i sitt hjemland, og mange lider av fysiske skader eller psykiske traumer. De får mat fra FNs Høykommissær for Flyktninger, men den er lite variert.

Russiske myndigheter legger press på Georgia for å få flyktningene returnert, og bombet Pankisi-dalen i 2002. Russland ønsker at folk reiser tilbake, for å skape inntrykk av at situasjonen i Tsjetsjenia har stabilisert seg. Men selv om de har det vanskelig i Georgia, er det ingen av flyktningene som vil hjem. De vet at Tsjetsjenia fortsatt er herjet av krigshandlinger og overgrep mot sivilbefolkningen. FN jobber nå for å overføre de tsjetsjenske flyktningene i Georgia til vestlige land.

Serbia i en ond sirkel

Av Sonja Biserko, leder for Helsingforskomiteen i Serbia

Oversatt av Silja Nordahl og Kirsti Thorsen

Presidentvalget i Serbia 16 november var det tredje mislykkede valget i rekken. Med en valgdeltagelse på under 50% ble det kjent ugyldig. Det skal være nyvalg på nasjonalfor-samling 28 desember.

Serbias tredje mislykkede presidentvalg har kastet lys over en politisk scene som til nå har vært dunkel. Valgresultatet avkreftet tesen om Serbias demokratiske potensial og tradisjon – en tese som på grunn av dyktige manøvre fra serbisk elite har skygget for en dypere innsikt i samfunnets tilstand. Den serbiske elitens anstrengelser de siste 20 årene for å skape en ny kulturell modell, merket av totalitær tankegang, er fremdeles det største hinderet for demokratisering. Nasjonalismen forsvant ikke fra Serbia etter 5 oktober 2000 (Milosevic ble avsatt) den tok bare ny form. Den er imidlertid lett å gjenkjenne hver gang man snakker om fortiden eller om grunnleggende reformer.

Fortiden er blitt rasjonalisert bort og forklaringene varierer fra å fornekte alle forbrytelsene og Stor-Serbia-prosjektet, til å gi kommunistene skylden. Militært nederlag, og fortidens konflikter som aldri fikk noen endelig konklusjon, insistering på Stor-Serbia-prosjektet, identitetskrise og en gjennomgående frustrasjon har fremmet tradisjonell konservatisme. Den serbiske konservatismens kjennetegn er en mangel på økonomisk sans, en motvillig holdning til å få i gang hjulene, fravær av politisk pluralisme, demokrati tolket som anarki, og fremmedfrykt. På denne bakgrunn vil alle nye regjeringer møte det samme dilemma: å velge eller ikke velge Europa.

Som koalisjon sammensatt av krigsmotstandere og radikale nasjonalistiske partier hadde Demokratisk opposisjon i Serbia (DOS) bare én fellesnevner: å fjerne Milosevic. Dette forklarer koalisjonens senere vakling i forhold til viktige politiske beslutninger og Serbias reform-

kurs. I løpet av de siste tre årene har Serbia vært oversvømt av skandaler som ikke bare har svekket de politiske partiene, men også til en viss grad har gjort selve ideen om parlamentarisk styre meningsløs. Likevel oppstod det ut fra koalisjonen, som følge av statsminister Zoran Djindjics strategiske planlegging og kampanjeføring, en reformvennlig fløy. Med sterk støtte fra det internasjonale samfunn viste denne fløyen seg å bli ganske effektiv, og klarte til og med å forbedre Serbias forhold til sine naboer, noe som også har påvirket regionens indre dynamikk. Mordet på statsminister Zoran Djindjic i mars i år forsinket ikke bare enhver reform, men ga dessverre også dødsstøtet til dette politiske alternativet. Klam-

ringen til etniske og sentralistiske prinsipper truer det Serbia som nasjonalistene selv vil skape. Å fornekte at Serbia er en sammensatt stat vil framprovosere dets videre fragmentering.

Motvilje til å konfrontere fortiden har hindret dannelsen av en sårt tiltrengt moralsk ryggrad i samfunnet. Kommersialisering og vulgarisering av Haagdomstolen har gitt "de nedkjempede styrker" muligheten til å konsolidere sin makt og gjøre politisk comeback. Det faktum at Milosevic og Seselj står på to kandidatlistor for parlamentsvalget (som er planlagt 28 desember 2003) passer perfekt inn i en slik forståelse av nær fortid.

Selv om den generelle debatten i samfunnet har tatt en annen form, preges den fortsatt av en urealistisk vurdering både av utviklingen internasjonalt og i egen region, feil oppfatning av nabolandene og dårlig selvinnsett. Milosevic's logikk vant selv om Stor-Serbia-prosjektet led nederlag: Balkans flerkulturelle- og multi-etniske fibre er revet i stykker og det vil ta tiår før de gror sammen igjen. Logikken vant på grunn av det internasjonale samfunns forsinkede reaksjon, dets manglende evne til å forstå prosessen som førte til oppløsningen av det tidligere Jugoslavia, og det faktum at Republika Srpskas

“Balkans flerkulturelle- og multietniske fibre er revet i stykker og det vil ta tiår før de gror sammen igjen.”

eksistens i seg selv støtter opp om fullførelsen av oppløsningsprosessen. For, ved å etablere Republika Srpska har det internasjonale samfunn praktisk talt godkjent de krigsforbrytelser og folkemord som nå skal opp for Haagdomstolen.

Ved siden av manglende demokratisk tradisjon og ansvarlighet, er fattigdommen det største hinderet på veien mot virkelig demokratisering i de fleste landene på Balkan. Fattigdommen reduserer demokratiet til en meningsløs form. Et stadig mer enhetlig Europa ligger hele tiden foran Balkan – statene klarer ganske enkelt ikke å oppfylle de europeiske standardene som settes høyere og høyere. Balkan er tydeligvis ikke opplyst nok til å kunne akseptere de europeiske standarder. De krav som samfunnene på Balkan er konfrontert med, for eksempel det frie marked og rettsstaten, fører derfor ikke til annet enn ytterligere radikaliserings. Balkan er ikke i stand til genuin modernisering. Av den grunn er det behov for, som Bzezinsky sier det, å ha en “historisk tålmodighet” i forhold til en grunnleggende omstilling av samfunnene.

Likevel, selv i dette fattigdomsrammede Balkan kan man ikke generalisere rundt omstillingsprosessen. Krigene som ble startet i det siste tiåret av det 20. århundre gjorde Serbia til et krisesentrum – fordi Serbia, siden det motsetter seg forandring, holder hele regionen som gis sel. Serbias krigspolitikk og vegring mot å se fortiden i øynene, kan ikke annet enn å lede til radikaliserings. I neste omgang resulterer radikaliserings i at man går tilbake til fortiden. Det stilles spørsmåltegn ved oppnådde mål som sekularisering, mens kirken og det militære gradvis får overtaket.

Det var det internasjonale samfunnet som ga næring til illusjonen om Serbias likeverdige plass i regionen og dets relasjoner til Europa. Jeg er overbevist om at Serbia aldri vil bli i stand til å sette en konstruktiv kurs, med mindre det tar et oppgjør med erfaringene fra det første og det andre Jugoslavia, og med utviklingene det siste tiåret. For, hvis ikke radikale reformer finner sted – noe som er lite sannsynlig – vil serbere igjen forsøke å kompensere ved å gå etter de territoriene de, etter sigende, har tapt. I et nylig publisert intervju sa akademikeren Veselin Djuretic, “Er det virkelig mulig for albanerne og kroatene å tro at serberne noen gang, sånn uten videre, vil gi opp det som tilhører dem?”

Serbia har alltid vært i latent konflikt med Europa. Slik det ser ut er konflikten nå sterkere enn noen gang. Motstanden til verden, spesielt til dem som gir landet en hjelpende hånd, er dobbelsidig: Serbia tar for gitt at Europa skal hjelpe, men vil selv ha det siste ordet i hvordan dette skal gjøres.

I et forsøk på bygge seg opp, kalkulerer den serbiske eliten med en mulig konflikt mellom Europa og USA, og med Serbias udiskutable geostrategiske betydning. Serbias manglende evne til å konfrontere seg selv resulterer både i apati og rettferdiggjøringsretorikk. Derfor hevdes det i dag i noen sirkler, særlig innenfor Det serbiske akademi for humaniora og vitenskap, at Jugoslavia aldri skulle ha blitt oppløst i det hele tatt. Akademikeren Djuretic påstår at “det jugoslaviske alternativ er den eneste utveien for alle de eks-jugoslaviske nasjonene.”

Parlamentsvalget i desember vil endelig vise hvor Serbia står. Det er ganske klart at landet vil gå gjennom en lang og smertefull omstillingsprosess. Det Europa må gjøre for å hjelpe Serbia nå, er å fastslå tingenes tilstand og slutte å bygge sin strategi på et ønskebilde av landet. Det er riktig at Den europeiske union og USA har bragt fred til Balkan. Men det er ikke nok for virkelig å bringe Balkan nærmere Europa.

Må vi arve hatet?

En dokumentar om ungdommer på menneskerettighetsskole i Serbia 2002

I filmen møter vi ungdommer som deltar på en menneskerettighetsskole i regi av den serbiske og norske Helsingforskomité. Alle ungdommene, enten de har albansk, bosnisk muslimsk eller serbisk-ortodoks bakgrunn, har blitt påvirket av de mange krigene og konfliktene som landet har vært gjennom på 1990-tallet. For mange av dem er det første gang de treffer ungdom med annen bakgrunn enn dem selv. Vi følger de unge i samtaler og diskusjoner rundt menneskerettigheter og sameksistens, er med på ekskursjoner

og får ta del i de unges tanker om liv og fremtid. Vi ser også hvordan kontakt mellom mennesker bidrar til å bryte ned fordommer og stereotypier.

Godt egnet til undervisning i ungdomsskole og videregående skole.

Produsert av Den norske Helsingforskomité 2003

Manus og regi: Lillian Hjorth

24 min. Norsk og engelsk versjon . Finnes på DVD og VHS. Kan bestilles ved henvendelse til sekretariatet tlf: 23301100 eller hjorth@nhc.no

Hvilken start gir vi våre unge flyktninger?

Kronikken

Enver Djuliman og Lillian Hjorth

Foto: Foto: Lillian Hjorth

Krigene og konfliktene i verden i dag fører til at mange unge mennesker kommer til Norge som flyktninger. De har fått sin barndom og ungdomstid preget av krig, hat og fordommer. De har reist fra sitt hjem, sin familie, venner og skolemiljø og startet et nytt liv i et fremmed land.

De fleste flyktingungdommer opplever en vanskelig livssituasjon i Norge. Enslige mindreårige er en særlig utsatt gruppe. "Produksjon av tapere" var en av de talende overskriftene om dette i Dagbladet tidligere i høst. Det å satse på å gi flyktingungdom en god start når de kommer hit til landet er viktig. Det er vesentlig for dem selv og for det norske samfunnet.

Men hvordan kan man best ta imot disse unge menneskene? En tilpasning til det norske samfunnet er nemlig ikke ukomplisert. I tillegg til at flyktingungdom ofte har traumatiske individuelle opplevelser, kan det være elementer i deres kulturelle bakgrunn som kan komme i konflikt med normene i det nye samfunnet. Ved å komme til Norge har de bare vunnet en plass på startstreken i det som, for mange, kan bli et meget vanskelig hinderløp.

Identitet

Det er en ekstra utfordring for unge flyktninger å forme sin identitet. Ofte

er de i en svært forvirrende situasjon der de daglig pendler mellom to kulturer. Hvem er jeg? Hvem er de andre? Hvilke verdier har jeg? Hvilke fremtidsvalg skal jeg ta? Og hvordan skal jeg finne svar på alle mine spørsmål?

Skal de velge det som deres egen tradisjon, kultur og religion sier - eller det som det nye samfunnet forventer? De unge ser raskt at det norske samfunnets regler kan være i strid med det de tidligere har lært om mennesker og relasjoner. Mange må også forholde seg til foreldre som kan ha vanskeligheter med å forstå de unges behov, og som kanskje selv har problemer med å integrere seg og føler elementer i det nye samfunn som truende. Uansett hva de unge velger er det mennesker rundt dem som mener valget er feil, - enten foreldre eller representanter for "det norske". De er derfor nødt til å balansere på en stram line, lære seg kombinasjonene, være forsiktige, trenge gjennom det ugjennomtrengelige. Og som ikke dette var nok: De unge må også, helt for seg selv, bygge en indre bro mellom den vanskelige fortiden, den krevende nåtiden og den usikre fremtiden.

Menneskerettighets-skoler

Menneskelig utvikling skjer både ved hjelp av impulser innenfra og utenfra. Dette gjelder for all ungdom, også

Helsingforskomiteen har organisert omkring 80 ni-dagers menneskerettighets-skoler for ungdom i Norge, på Balkan og i Russland siden 1997. I 2003 har komiteen organisert fem slike skoler for flyktingungdom og norsk ungdom. Komiteen mener at menneskerettighetsskolen, eller elementer fra denne, bør integreres i en individuell handlingsplan for flyktingungdommer. Dette vil gi dem kunnskap de trenger for bedre å klare overgangen til det norske samfunnet og bli samfunns-gagnlige borgere.

flyktingungdom. Gjennom organisering av ni-dagers "menneskerettighetsskoler" har Helsingforskomiteen vunnet viktige erfaringer om hvilke impulser unge flyktninger trenger for bedre å klare overgangen inn i det norske samfunn. En menneskerettighetsskole er et kurs der de unge også bor sammen. Rundt 15 flyktingungdommer, hvorav halvparten er enslig mindreårige asylsøkere, deltar sammen med 5-6 norske ungdommer. Temaene er menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikt-håndtering.

Mye av det de lærer vil være vanskelig. Det å lære om rett til utdanning, kan komme i konflikt med tradisjoner og kulturer som hevder at kvinner ikke bør lære norsk og at det ikke er så farlig med skolegang. Rett til selv å velge ektefelle, konfronterer skikken med arrangerte ekteskap og tvangs-ekteskap. Rett til personlig integritet står i strid med tradisjonen med

"Menneskerettigheter handler i bunn og grunn om nettopp retten til å være annerledes"

omskjæring av kvinner. Og det å diskutere homofili er utfordrende for mange. Retten til deltakelse i samfunnet står i motsetning til en kultur der kvinner skal "holde seg hjemme". Og retten til å ha sin egen mening kan føre til spenninger i den ofte tradisjonelle patriarkalske familiestrukturen.

Vår erfaring er at flyktningungdommene er åpne og deltar aktivt i diskusjonene. Det å reflektere over forholdet mellom menneskerettigheter og religion, tradisjon og kultur er utfordrende. Menneskerettighetenes indidorientering gir andre perspektiver enn de verdier som mer kollektive "vi-kulturer" fremmer. Menneskerettigheter kan dermed bli et redskap for flyktningungdommene, til å forsvare de meningene de har: Mot tvangsekteskap, mot omskjæring, mot tvang til passivitet og så videre. Den nye kunnskapen skal være et redskap for nye valg i situasjoner der storsamfunn, skole, foreldre og venner stiller krav som ungdommene egentlig ikke ønsker å innfri.

“Ved å komme til Norge har de bare vunnet en plass på startstreken i det som, for mange, kan bli et meget vanskelig hinderløp.”

ikke tidligere har tillatt seg. Utgangspunktet er at alle er like mye verdt og at alle stemmer skal bli hørt.

Disse unge menneskene er flyktninger for første gang i sitt liv og har aldri gått på noen "flyktningeskole". Det å lære om tradisjonelle og moderne samfunn hjelper dem å sette ord på den verden som de beveger seg i hver eneste dag. Når vi kommer ungdommene i møte, viser respekt for deres spesielle situasjon og viser vilje til å lytte til deres historier, er det unge, sterke, positive mennesker som trer frem. Under slike omstendigheter, kommer også energien til syne, den energien som må identifiseres og brukes som fundament når deres nye liv skal bygges.

Det er viktig at norske ungdommer er med på menneskerettighetsskolene. Dette gir et bredere perspektiv

første til å rekke opp hånden da de ble spurt om de kom til å bruke noe av det de hadde lært i hverdagslivet? "Selvfølgelig!", svarte Mohammed. "Før visste jeg ikke noe om likestilling og kvinners rettigheter, men nå har jeg lært."

Mohammed svarte slik vi ville og slik vi håpet. Men det er ikke alltid at "våre nye landsmenn" ønsker å bli som oss. Vi som representerer flertallet har også en jobb å gjøre, med oss selv og våre holdninger. Minoritetenes særtrekk og rett til å være annerledes må respekteres, så lenge de ikke strider mot menneskerettighetene. Derksom vi ikke aksepterer at flyktningungdom faktisk kan ønske å være annerledes, vil de aldri kunne føle seg hjemme. Da vil det alltid være en del av deres eget "jeg" som fremmedgjøres. De må kunne føle seg trygge på at deres tanker om ekteskap, familie, religion og ære blir respektert, selv om andre mennesker kan være uenige. Menneskerettigheter handler i bunn og grunn om nettopp retten til å være annerledes. Innvandringungdom må få lov til å ha sin egen stemme - en stemme som bekrefter dem som individer. Det er mye ressurser blant ungdom som får lov til å være stolte over at de er innvandrere og at de er muslimer som kommer fra Somalia, Irak, Afghanistan eller Tyrkia.

Kanskje det aller viktigste med menneskerettighetsskolen er at unge mennesker med ulik bakgrunn lærer hverandre å kjenne. Og ofte er ikke virkeligheten slik man tror. "Før jeg kom hit hadde jeg aldri pratet med en flyktning. Jeg var ganske skeptisk mot dem siden alt jeg visste var det som står i avisen og på TV. Som oftest er det negative ting. Nå har jeg totalt skiftet mening!" Dette som "Lise" skrev i sin evaluering, forteller oss to viktige ting: For det første at det eksisterer negative fordommer i det norske samfunn om hvordan "flyktninger" er. For det andre at den beste magi, er den som virkeligheten selv skaper når mennesker møtes.

Gjennom ni dager med formidling av menneskerettigheter og flerkulturell forståelse, bruk av deltakende metoder og drama i undervisningen, utvikles en arena av samhörighet og trygghet. Og et stort rom til å være seg selv i - et rom til kanskje å våge å "gå ut av seg selv" i. Et rom der de unge kan sette ord på tanker og følelser de

til undervisningen og bringer inn norsk virkelighet. Vi vil ikke glemme da norske "Ida" (17), etter syv dager på menneskerettighetsskole utfordret somaliske "Mohammed" (19) med spørsmålet: "Mener du virkelig at din søster er mindre verdt enn deg selv?". Og da den samme Mohammed på den siste dagens evaluering var den

“Uansett hva de unge velger er det mennesker rundt dem som mener valget er feil”

Forsoningspris til Enver Djuliman

Tekst: Silja Nordahl
Foto: Lillian Hjorth

“Broer av sorg skal bli til broer av håp og tilgivelse.”

Helsingforskomitéens Enver Djuliman mottok som første mann ut Blanche Majors forsoningspris ved en tilstelning på Universitetet i Oslo 4 august i år. Prisen er nyopprettet av Aktive Fredsreiser og oppkalt etter organisasjonens beskytter som selv mistet 31 familiemedlemmer i Auschwitz. Den ble gitt til Djuliman for hans arbeid for flyktninger i Norge og innsats for å skape forsoningsprosesser i det tidligere Jugoslavia.

Den bosniske juristen kom i 1993 til Norge, etter at krigen hadde brutt ut i hans eget hjemland. Fire år senere ble han ansatt i Den norske Helsingforskomité og fikk ansvaret for å utvikle et undervisningsprosjekt knyttet til temaene menneskerettigheter, demokrati og forsoning. Dette første prosjektet rettet seg mot bosniske flyktninger, men siden da har Djuliman laget en rekke tilbud for ulike flyktninggrupper, og for mottaksansatte, lærere og skoleelever i Norge. Han har også deltatt i den offentlige debatt, og bidratt til flere bøker om emnet.

Som undervisningsleder i Helsingforskomiteen legger Djuliman spesielt vekt på holdningsskapende arbeid blant ungdom. Han har ledet rundt førti menneskerettighetsskoler for flyktningungdom og norsk og russisk ungdom, og samme antall tilsvarende skoler på Balkan i samarbeid med de lokale Helsingforskomiteene der. Skolene strekker seg over ni dager og handler om menneskerettigheter, flerkulturell forståelse, konflikthåndtering og forsoning. Deltakerne deler både arbeids- og fritid, og undervisningsmetodene er hovedsakelig samtale, diskusjon, øvelse og drama. Til sammen har rundt 2000 ungdommer med ulik etnisk bakgrunn deltatt siden første skole ble arrangert i 1997.

Djuliman mener det er viktig å involvere unge mennesker i forsoningsarbeid for å hindre at inngrodde fordommer føres videre. Etter hvert som ungdommene kommer sammen og får opplæring, forstår de bedre at alle mennesker er enkeltindivider og at den voksne generasjonens og storsamfunnets fiendebilder av “de andre” som oftest er konstruerte stereotyper uten rot i virkeligheten. De lærer at de ikke trenger å arve hatet.

“Ingen er født som nasjonalist eller rasist”, sa han i sin takketale ved prisutdelingen. “Man er opplært til det. Man er heller ikke født tolerant, med respekt for andre og det som er annerledes og med kunnskap om menneskerettigheter. Man er også opplært til det. Det er bare et spørsmål om hva vi velger å lære våre barn.”

Menneskerettighetene er ifølge Djuliman forsoningens viktigste utgangspunkt, men samtidig også dens største dilemma.

Menneskerettighetene krever nemlig at man ser alle mennesker som like verdige – til og med fiender, overgripere og mordere. Forsoning er derfor langt fra en lettvinnet løsning på vanskelige problemer.

“Tilgivelse og forsoning dreier seg ikke om å late som om tingene er annerledes enn de er. Uten at man tar oppgjør med prosjektet som sto bak ugjerningene, at man luker ut fra statsapparatet de som sto bak brudd på menneskerettighetene, at man jobber med bevisstgjøring av befolkningen om det som har skjedd, og uten et juridisk oppgjør med overgriperne, får man en forsoning på “billigsalg”. Det er et risikabelt foretagende og kan koste oss nye kriger.”

Djuliman beskriver forsoning som en prosess der man bygger broer mellom fortid, nåtid og fremtid. Broer av sorg skal bli til broer av håp og tilgivelse. Han henter metaforen fra sin egen hjemby, Mostar i Bosnia. Før krigen var de kroatisk og bosniske bydelene der lenket sammen av en 400 år gammel idyllisk bro. Den ble skutt i stykker 9. november 1993, på fireårsdagen for Berlinmurens fall. I innbyggernes bevissthet oppstod det i stedet en ny, usynlig mur som siden da skilte kroater og bosniere.

“Det ser ut som at man gjennom historien bestandig bygger broer og murer for så å ødelegge dem. Men man må aldri gi opp å bygge broer – for de gjør veien mellom mennesker kortere”, sier han.

Enver Djuliman vil bli boende i Norge nå, men han har ikke glemt sin første hjemby. Hans største drøm er å starte et menneskerettighetsakademi i Mostar, der ungdom fra hele det tidligere Jugoslavia kan utrustes til å videreføre forsoningsarbeidet på Balkan.

Flerkulturell forståelse i Barentsregionen

Ungdommer fra Russland, Norge og Afghanistan møttes i Finnmark i oktober for å lære om menneskerettigheter og flerkulturell forståelse. I løpet av ni dager ble de gjennom gruppearbeid, debatter, musikk, film og drama godt kjent med hverandre og med Verdenserklæringen om menneskerettigheter.

30 russiske og norske lærere og kommuneansatte fikk dessuten sitt eget tredagerskurs med innføring i menneskerettighetsbegrepet og historien bak Verdenserklæringen og de 30 artiklene. De analyserte også menneskerettighetssituasjonen i sitt hjemland.

Kursene var en del av "Barentsprosjektet", et samarbeid mellom Helsingforskomiteen, Sør-Varanger og Tromsø kommuner, Severomorsk byadministrasjon, og Murmansk fylke. Prosjektet tar sikte på å skape arenaer der mennesker i regionen med ulik nasjonalitet og bakgrunn kan

møtes. Det har pågått siden 1998 og partnerne har organisert en rekke kurs både i Sør-Varanger og Murmansk.

I 2003 har Helsingforskomiteen arrangert i alt ni Menneskerettighets-skoler for flyktningeungdom og norske skoleelever i Kristiansand, Drammen, Hurdal, Nesna og Bergen, samt én i Mostar i Bosnia.

- en dag var satt av til fisketur og hav-rafting. Foto: KirstiThorsen

30 russiske og norske lærere og kommuneansatte på kurs i Neiden, Finnmark
Foto: Lillian Hjorth

Kurs i menneskerettigheter - snart på internett!

Et kurs i menneskerettigheter for ungdom er snart klart til lansering på internett! Kurset er et samarbeidsprosjekt mellom Helsingforskomiteen, som er faglig ansvarlig, og Aktive Fredsreiser. Hvert år reiser 8000 ungdomsskoleelever, i regi av Aktive Fredsreiser til Tyskland og Polen, for å lære om den andre verdenskrig og selv besøke nazismens konsentrasjonsleire. Fordi Aktive Fredsreiser nå ønsker et sterkere fokus på menneskerettigheter som et element i undervisningsopplegget er Helsingforskomiteen blitt fore-

spurt om å utarbeide kurset. Av innholdet kan vi nevne: Menneskerettighetsbegrepet, menneskerettighetenes historikk, ulike typer menneskerettigheter og hvem som har ansvaret for å beskytte og fremme menneskerettighetene. Kurset vil også ta for seg menneskerettigheter i hverdagen og aktuelle spørsmål som kamp mot terrorisme og rasisme og ytringsfrihet. Etter hvert punkt vil det være kontrollspørsmål og etter endt kurs vil alle som ønsker det få tilsendt et diplom i posten.

Man lever ikke av ideer alene

Tekst og foto: Lillian Hjorth

Intervju med rådgiver Inger Gjønnes, ansvarlig for prosjektet “Bygg broer, ikke murer” i Drammen kommune

Siden 1998 har Drammen kommune, FN-sambandet og Helsingforskomiteen samarbeidet om prosjektet “Bygg broer ikke murer”. Målsettingen er å utvikle samhandling og forståelse mellom ulike grupper og kulturer i lokalsamfunnet i Drammensregionen gjennom tiltak som fokuserer på menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering. En lang rekke tiltak er gjennomført: fredstog, menneskerettighetsskoler, ungdomskonferanser, kurs for lærere, prosjekter i skolene og mye mer.

Drammen kommunes representant i prosjektet er Inger Gjønnes. Vi som har fulgt “Bygg broer, ikke murer”, vet at Ingers hjerte virkelig brenner for dette, og at hennes arbeid for å ansvarliggjøre kommunen har vært svært viktig for å sette prosjektet ut i livet.

Det er en høstmorgen i november. Enver (Djuliman, undervisningsleder i Helsingforskomiteen, red.) og jeg møter Inger utenfor kafeen “Dattera til fru Hagen”. Men der åpner det ikke før klokken 11. Vi er 20 minutter for tidlig. Vi går videre, til “Nabovens” i smalgangen på Grønland, men det er ikke åpent der heller. Vi bestemmer heller å sette oss på den lille kafeen rett overfor og ta en cappuccino.

Det er kaldt ute, så det er deilig å komme inn og kjenne duften av ferske kaffebønner. For cirka en måned siden var vi sammen i Mostar i Bosnia-Hercegovina. Da var det sommer og vi var 30 mennesker fra Norge, ungdommer og voksne, som sammen med like mange bosniere skulle være sammen på menneskerettighetsskoler for ungdom og lærere. Inger var leder for gruppen, en oppgave hun løste på en aldeles selvfølgelig og ukomplisert måte. Sånn er Inger, myk og vennlig, omsorgsfull, men fast og bestemt på samme tid. Og får respekt for begge deler.

Mens jeg bestiller tre doble cappuccinoer, begynner Enver og Inger å diskutere de siste tiders hendelser i Drammen. Inger forteller at det har vært uroligheter utenfor et diskotek i byens sentrum. Opptil 50 ungdommer var med på slosskamp i helgen og politiet måtte komme til stedet for å roe gemyttene. – På mandag og tirsdag hadde vi møter hele dagen, forteller Inger. Med politi, barnevern, rektorer og så videre. Jeg foreslo at vi kunne organisere et konflikthåndteringskurs, som et mulig tiltak av flere. – Det verste var, fortsetter hun, at en av “våre” var med. “Per”, husker dere han? Han var med på en menneskerettighetsskole på Victoria kulturhus i fjor vår...

Vi sitter på høye stoler og nipper til vår kaffe, Inger, Enver og jeg. – Fortell litt om hvordan “Bygg broer, ikke murer” begynte, ber jeg, og Inger tar sats. – På en måte var det veldig tilfeldig, men på en annen måte var det ikke tilfeldig i det hele tatt. Hun ser på Enver og smiler. – Det tilfeldige var at Enver og Arild (Jonassen, journalist i Aftenposten) møtte hverandre på toget til Oslo og begynte å snakke om å samarbeide rundt et teaterstykke om barns rettigheter. Dette tilfeldige møtet førte til flere møter der også andre ble involvert, og plutselig var en liten arbeidsgruppe i gang med å planlegge et større prosjekt, nemlig “Bygg broer, ikke murer”.

*Hvordan kan man måle forebyggende arbeid?
Men det jeg vet og som jeg er sikker på, er at ungdommene
blir dypt berørt av det de lærer...
Jeg er helt sikker på at vi kan være med på å tenne en gnist i dem
ved å formidle ideer og tanker som er større enn dem selv.*

- Det som ikke var tilfeldig, fortsetter Inger, var at Drammen kommune i en årrekke hadde arbeidet med holdnings- skapende tiltak for barn og unge og var åpen for nye måter å jobbe på.

Gjennom 1990-tallet har det vært uroligheter og konfrontasjoner mellom minoritetsgrupper i Drammen. Det har vært rusproblematikk, vold og kriminalitet. Vi pleier å kalle oss "Oslo i miniatyr", fordi vi har en del typiske "storby-problemer" i forhold til innvandring. 20 % av barna på grunnskolen i Drammen er minoriteter og mange av dem har en vanskelig bakgrunn med erfaringer fra nød, sult, krig og katastrofer. Det er ikke rart at det knyttes en del utfordringer til dette, for byen vår. - Vi i kommunen har i lengre tid søkt å ta fatt i disse utfordringene. Inger blir engasjert. - Disse barna trenger ikke bare språkopplæring, de trenger noe mer!

- Så da kontakt ble opprettet mellom Drammen kommune, Helsingforskomiteen og Drammen barne- og ungdomsteater, skjønte vi raskt at her kunne det være potensiale for å samarbeide om mer enn "bare" en teateroppsetning. Inger tar pause, smaker på cappuccinoen, men fortsetter raskt videre og nå løser ansiktet hennes seg opp i et stort smil.

- Samarbeidet i arbeidsgruppen har vært - hva skal jeg kalle det - preget av heftig dynamikk. Det har vært utrolig kreative prosesser og det har aldri skortet på ideer. Men du vet, - en ting er å ha fine tanker og ideer, en annen ting er å få satt dem ut i livet! Og det er her jeg kommer inn, sier hun og smiler. - Jeg er den trauste kommunebyråkraten som legger en "demper" på stemningen, ved å hele tiden tenke konkret, praktisk. For man lever ikke av ideer alene. Man må omgjøre ideene til praksis!

Vi nikker og kjenner godt igjen denne Inger. For er det noe vi vet, er at hun får ting til å skje. Hun har lang erfaring fra byråkratiets irrganger, og ikke minst hvordan man skal presentere prosjekter for politikerne. For til syvende og sist er det de som har det avgjørende ordet.

Unnfangelsen av prosjektet "Bygg broer, ikke murer" startet i 1999, og i juni 2000 ble prosjektet vedtatt av bystyret, som en del av handlingsplanen for innvandrings- og flyktningarbeid. Tittelen var "Kunsten å være Drammenser". Daværende ordfører Lise Christophersen var ivrig og frontet prosjektet lokalt, nasjonalt og internasjonalt. - Gjelder handlingsplanen ennå? spør jeg. Og Inger svarer bekrefte- nende. - Slike omfattende prosjekter må inn i kommunenes handlingsplaner, ellers blir det ikke langsiktighet i sats- ningen. Både det økonomiske og det administrative må være på plass. Det kreves både tid og penger!

- Planene gir rammer for arbeidet, med den viktigste utfordringen er å inspirere de som skal sette tiltakene ut i livet. Da hjelper det ikke at prosjektgruppen har vært inspirert! Dersom man skal få de ytre ledd til å gjøre jobben, må vi få dem til å gløde, til å bli engasjert. Lærerne må få en faglig input, de må bli inspirert og føle at dette er viktig å jobbe med. - Og det er her dere kommer inn, smiler Inger lurt. - For vi i kommunen er ikke fagfolk. Jeg liker å tenke på oss som et laboratorium, der vi har 7000 elever i grunnskolen som skal formes til å bli gode medborgere. For det er i stor grad opp til oss, ved å planlegge og utforme skolehverdagen, hvordan elevene utvikler seg og hvilke verdier de velger. Dere arbeider på en annen måte, reiser og driver aktivt menneskerettighetsarbeid. Ved å alliere oss med dere, får vi i kommunen flere "ingredienser" å

mikse med, slik at vi får den mest optimale blandingen.

“Bygg broer, ikke murer” består av en rekke ulike prosjekter. Noen er blitt fast institusjonalisert, som prosjektarbeidet i skolene og de årlige kursene for lærerne, mens andre tiltak bare har skjedd én gang, som for eksempel fredstoget der mer enn 8000 drammensere gikk i tog for menneskerettigheter i år 2000. Drammensavisa skrev *“Denne ukas fredsfest er sannsynligvis det viktigste arrangementet som er gjennomført i Drammen på 90-tallet. 6000 skoleelever gikk i tog gjennom sentrum sammen med sine foreldre og slo et slag for fred, toleranse og samarbeid på tvers av kulturell bakgrunn. Kort og godt fredsdemonstrasjonens motto: Bygg broer, ikke murer!”* (27 mai)

- Hvilke av aktivitetene står ditt hjerte nærmest spør jeg?

- Jeg er jo utdannet pedagog, så prosjektarbeidet i skolene er kanskje det jeg synes er viktigst. Alle de 20 skolene arbeider med temaene og det er utrolig mye flott og spennende som gjøres. Du skal bare se hva elevene finner på! Inger blir ivrig. - De lager verksteder og forestillinger. De holder foredrag, samarbeider med foreldrene og har internasjonale dager. På noen skoler har de bygget broer, bokstavelig talt! En skole med meget gode resultater er

Fjell skole. I 2000 fikk de UNESCOs fredspris for sitt “Bygg broer, ikke murer” arbeid. Da kom statssekretær i undervisningsdepartementet og delte ut prisen.

- Og så må du nevne ungdomskonferansen! Enver klarer ikke lenger å sitte stille. - Der skjer alt på ungdommenes premisser! - Hva mener du? spør jeg og Enver fortsetter. - Hvert år arrangeres det en konferanse der ungdommene selv setter agendaen. I 2001 gjennomførte de undersøkelser om rasisme i Drammen. De intervjuet foreldre, lærere, medelever og vanlige folk på gata. Resultatet bekreftet at det eksisterer mye skjult rasisme. Undersøkelsen ble lagt frem på konferansen der politimester, ordfører og politisk redaktør for Drammens Tidende var tilstede. Og maktpersonene ble satt til veggs av ungdommene. En elev spurte avisredaktøren om ikke avisen selv er med på å bygge murer og ikke broer når de legger vekt på etnisitet når de for eksempel skriver om kriminalitet at “ranet ble begått av en gutt med utenlandsk opprinnelse.”? - Og politimesteren ble spurt om det finnes politifolk i Drammen med innvandrerbakgrunn, et spørsmål han ikke kunne svare på. “Grillet makteliten” var overskriften dagen etter i Drammens Tidende.

Klokken går fort når man er i godt selskap, og plutselig blir jeg klar over at min tilmålte tid

Rundt 10.000 mennesker gikk i fredstog i Drammen, mai 2000 Foto: Rune Folkedal (DT)

snart er ute. Kjenner jeg Inger rett, så vil hun helst tilbake til Drammen så snart intervjuet er over. Hun er ikke akkurat kjent for slendrian og å sløse bort tiden. Nei, det er en meget travel og effektiv dame med mange jern i ilden som nå begynner å bli utålmodig.

Så jeg stiller mitt siste og kanskje vanskeligste spørsmål: Virker det? spør jeg - alle de tiltakene vi setter i gang; med ungdommer, fredstog, menneskerettighetsskoler, kurs for lærere og så videre. ... Jeg mener, du sa jo selv at vår egen "Per" hadde vært innblandet i slagsmålet på Fjell i helgen - selv om han hadde gått på menneskerettighetsskole...?

Inger ser på meg, nikker med hodet. Så sier hun. - Vet du hva, akkurat det sa politiet til meg også, da jeg foreslo at vi kunne organisere et konflikthåndteringskurs for de ungdommene som hadde vært innblandet... Akkurat som om den enkelthendelsen med Per betyr at våre tiltak ikke har effekt...

Inger ser oppgitt på meg, blir stille og går inn i seg selv. - Vi driver forebyggende arbeid, sier hun sakte og tydelig for liksom å understreke ordene. - Hvordan kan man måle forebyggende arbeid? Men det jeg vet og som jeg er sikker på, er at ungdommene blir dypt berørt av det de lærer. Mange av dem møter jeg i ettertid, i ulike sammenhenger. Det jeg ser er ivrig ungdom, som er opptatt av det de holder på

med, og veldig ofte gir de uttrykk for at de har lært noe viktig. Jeg er helt sikker på at vi kan være med på å tenne en gnist i dem ved å formidle ideer og tanker som er større enn dem selv.

- Det var én gutt, sier hun ettertenksomt, jeg hadde bare møtt han én gang tidligere. Han så ut til å være en stille, forsagt gutt med dårlig selvbilde. Av flere som meldte seg på, ble han plukket ut til en menneskerettighetsskole. - Med *han* skjedde det noe, sier Inger. - Det må ha ligget noe latent i han, uoppdagede ressurser, vilje og kraft. Uoppdaget for han selv og uoppdaget for andre. I alle fall skjedde det en veldig forandring. Da jeg møtte han igjen, møtte jeg en mye sterkere gutt, en engasjert, deltakende gutt. - Nå er han blitt så flink, fortsetter Inger og smiler, - skriver i avisen, organiserer rock mot rasisme. Han har utviklet et engasjement som er helt utrolig! Når jeg har slike opplevelser og ser at ungdommer vokser, da vet jeg at det er viktig det vi driver med.

Tenk på samfunnet vårt i dag, sier Inger, med alle dets utfordringer og problemer. - Hvor viktig er det ikke at vi har bevisst ungdom som tar del i debatten. "Bygg broer, ikke murer" handler i bunn og grunn om deltakelse, om demokratiutvikling. Dette arbeidet må vi ikke legge til side. Det blir mer og mer viktig!

Da er det også godt at det finnes mennesker som Inger, tenker jeg, mens vi hutrer oss ut igjen i novemberkulda på Grønland.

Gjennomførte aktiviteter i "Bygg broer, ikke murer" siden 1999:

- Utvikling av et eget høyskoletilbud i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering på høyskolen i Buskerud
- Kick-off seminar for alle lærere i Drammen, Drammens teater, 1999
- En-ukes freds- og menneskerettighetsfestival, mai 2000
- Fredstog i Drammen, 22 mai 2000. Rundt 10 000 mennesker deltok
- To internasjonale menneskerettighetsskoler i Mostar, Bosnia og Hercegovina, 2002 og 2003
- Kultur og utvekslingsprosjektet "How do you sleep" for bosnisk og norsk ungdom 2003
- To-dagers workshop for lærere (hvert år)
- En til to én-ukes menneskerettighetsskoler for ungdom (hvert år)
- Ungdomskonferanse / FN rollespill på skolene (hvert år)
- "Bygg broer ikke murer" prosjekter på FN-dagen (hvert år)
- "Bygg broer, ikke murer" prosjektarbeid foregår kontinuerlig i ved alle barne og ungdomsskolene

Fengselsovervåking i Armenia

Nytt prosjekt

Armenia har en befolkning på cirka 3.3 millioner. Rundt 4000 av disse er fengselsinnsatte – inkludert personer i varetekt. Det foreligger veldokumenterte rapporter om mishandling og tortur i fengslene og andre offentlige forvaringsinstitusjoner.

Siden uavhengigheten fra Sovjetunionen i 1991 har Armenia blitt medlem av Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og FN. Landet har derfor forpliktet seg til en rekke internasjonale konvensjoner som regulerer forhold i fengsler og lignende institusjoner. Til tross for enkelte reformer er forholdene i straffeinstitusjonene i Armenia fortsatt meget harde. Feilernæring, manglende helsetilsyn og utbredelse av tuberkulose er blant hovedproblemene.

Helsingforskomiteen ved assisterende generalsekretær Gunnar M. Karlsen og styremedlem Helge Blakkisrud var i Armenia i begynnelsen av september for å få oversikt over situasjonen for fengselsinnsatte. Overvåkingen var del av et samarbeidsprosjekt med Helsinki Association of Armenia, som går ut på å samle og analysere informasjon om forholdene i fengsler og andre forvaringsinstitusjoner. Resultatene skal presenteres for relevante armenske og internasjonale institusjoner. I tillegg skal det utarbeides anbefalinger og informasjon om hvordan fengselsmyndighetene i større grad kan sikre de innsattes rettigheter. Formålet med prosjektet er å få Armenia til bedre å overholde sine internasjonale menneskerettslige forpliktelser.

Armenia er medlem av Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) og FN, noe som innebærer en rekke internasjonale forpliktelser som skal sikre at personer ikke blir utsatt for tortur og umenneskelig behandling. Armenia er part til Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, og Konvensjonen mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

- I 1991 introduserte Armenia et moratorium for dødsstraff (fulgt opp i august 2003 med formell avskaffelse), erstattet nøkkelpersonell i fengselsadministrasjonen, startet en kampanje mot tuberkulose i samarbeid med Den internasjonale Røde Kors-komiteen, og introduserte straffeforfølgelse av personer som gjør seg skyldig i tortur. Cirka 10 000 personer har fått amnesti og er sluppet ut av fengslene.

- Siden medlemskapet i Europarådet i 2001 har myndighetene startet reformer i kriminalomsorgen. Blant annet ble ansvaret for denne sektoren overført fra innenriks- til justisdepartementet. Det er likevel fortsatt manglende offentlig kontroll over dette viktige området.

- I Sovjetperioden sonet mange lange fengselsstraffer i Russland eller andre Sovjetrepublikker. Etter uavhengigheten har de fleste slike fanger blitt returnert til Armenia. I dag soner de i overbefolkede arbeidskolonier (correction labour colonies).

*De fire guttene fra Jehovas Vitner nekter militærtjeneste på grunn av sin religiøse overbevisning. For dette havner de i fengsel.
Foto: Gunnar M. Karlsen*

Valg i Aserbajdsjan

Helge Blakkisrud og Julie Wilhelmsen, styremedlemmer i Helsingforskomiteen, var tilstede som observatører ved presidentvalget i Aserbajdsjan 15. oktober. Den tidligere sovjetrepublikken ble selvstendig stat i 1991, og samfunnet er preget av demokratisk underskudd og mangel på respekt for sivile og politiske rettigheter. Forhenværende president Heydar Aliyev hadde sittet siden 1993. Hans maktapparat hadde frem mot valget i år meget stor innflytelse, og 2. oktober trakk han sitt kandidatur til fordel for sin sønn Ilham Aliyev, daværende statsminister. Også syv andre presidentkandidater stilte til valg.

Ilham Aliyev ble Aserbajdsjans ny president etter det noen observatører kalte et stjålet valg. OSSE (Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa) konkluderte at valget ikke fullt ut tilfredstilte internasjonale standarder: "Voting in the 15 October Azerbaijan presidential election was generally well administered in most polling stations, but the overall election process still felt short of international standards in several respects. International observers noted a number of irregularities in counting and tabulation." OSSE rapporterte også utbredt vold på valgnatten, i tillegg til trusler mot funksjonærer som ikke ville undertegne fingerte protokoller. (http://www.osce.org/news/show_news.php?id=3604)

Datamaskiner til Rwanda

Helsingforskomiteen har samlet inn og videreformidlet 20 brukte PCer, som ble sendt til Rwanda i oktober. PCene skal brukes av den ikke-statlige organisasjonen "E-ICT Training Center" i Kigali, som gir opplæring i bruk dataverktøy og elektronisk utstyr til tidligere soldater, deriblant barnesoldater, kvinner og andre sårbare grupper i samfunnet. Daglig leder for treningssenteret Ragne Ristvedt fra Norge, sier at senteret fremdeles har store behov for PCer og annet teknisk utstyr. Hermed er oppfordringen gitt videre. Er det noen som har PCer de ikke bruker, ta kontakt med Helsingforskomiteen!

Foto: Sylo Taraku

Tomek - en europeisk menneskerettighetsforkjemper

Tomasz Wacko (Tomek), Helsingforskomiteens medarbeider siden 1990, døde 5 juni 2003. Tomek var en unik person: kunnskapsrik, temperamentsfull og glad i mennesker. Det norske menneskerettighetsmiljøet har mistet en ildsjel, Den norske Helsingforskomité har mistet en varm, klok og høyt respektert kollega.

Nedenfor gjengir vi et utdrag fra boken "Eurostories", skrevet av Helsingforskomiteens Aage Borchgrevink. Tomek og Aage har de siste årene vært sammen på flere reiser til Øst-Europa, til Russland, Ingusjetia og Hviterussland.

Det er kveld. Lysene fra Grodno forsvinner bak oss. Tomek dupper på setet foran meg. Demjan bremses ned idet vi passerer kontrollposten utenfor byen. Det er politisperringer utenfor alle byer og påbud om at reisende må registrere seg hos politiet når de ankommer nye steder.

Samme praksis som under sovjeterne og tsaren. Politimennene er kledd i tykke frakker og luer. De titter uinteressert på oss. Demjan øker farten igjen, og vi tar fatt på neste etappe. (...)

Suset fra bilen minner meg om suset fra en vedovn. Ute er det overskyet og bekmørkt. Lysglimtene fra dashbordet minner om flammene som flakker i de smale åpningen på ovnstrekket. Jeg merker at jeg er søvnig, at jeg er i ferd med å forsvinne fra Hviterussland og inn i halvsøvnens skygger. Bort, bort. For månen skine og vegjine falle so vide. Rister på hodet i protest mot søvnens dovne favntak, lener meg frem og banker Tomek på skulderen. Jeg ber ham fortelle om unntakstilstanden i Polen i 1981. Jeg har hørt historiene før, men vil høre dem om igjen. Det er mørkt. Jeg har ikke lyst til å sove. Det er flere timer før vi er fremme i Brest. Jeg har lyst til å høre en historie. Etter å ha sett huset i Grodno er jeg blitt nysgjerrig. Det er spøkelsesaktigheten ved Tomek som trer frem som fluorescerende lys i mørket foran de døende glørne. Det finnes en

Tsjetsjenia 2001

forhistorie til villa-livet på Mysen, pendlingen med Østfoldbanen og arbeidsplassen på Grønland i Oslo, som forklarer hvorfor noen heller vil kjede seg i Eidsberg enn å bosette seg i Canada, Tyskland eller USA. Det er en grunn til at noen havner i menneskerettighetsorganisasjoner heller enn på andre arbeidsplasser.

“Jeg giftet meg i fengselet,” sier Tomek, “fengselsoppholdet har preget livet mitt.”

Tomek lener seg frem mot Demjan og spør om han kan ta en røyk i bilen. Demjan nikker. Tomek lener seg tilbake, tenner sigaretten og tar et tungt drag. Gloen lyser som en liten sol i mørket.

“Vel, det var 14. desember 1981 at politiet arresterte meg. Jeg var 23 år gammel og student ved historisk institutt i Wrocław. Unntakstilstanden hadde blitt proklamert dagen før, og stemningen i Polen var helt vill. Mengder av mennesker ble arrestert. Vi hørte at de sovjetiske tanksene sto ved grensen. Det følte som om hva som helst kunne skje. Vi satt som sild i en tønne i fengselet, tyve mann i en celle ment for fire. Ingen ante hva de ville gjøre med oss. Jeg trodde de skulle drepe oss. Vi tenkte på hva som hadde skjedd under kuppet i Chile i 1973. Det var ikke bare vi som var i villrede. Politiet var også nervøse – ingen visste hva som ville skje. Først etter noen uker forsto vi at vi ikke skulle tas livet av. Det var trangt, og forholdene var dårlige, men jeg var ung og hadde vært anholdt flere ganger før – i ett og to døgn i glattcelle. Enkelte av de andre

hadde aldri før vært i kontakt med politiet. De hadde det verre enn meg. Toalettet var i et hjørne av den trange cella, og et par av de eldre professorene holdt seg i nesten to døgn før de gikk over dit. De ville slippe å drite i offentlighet.

Da vi skjønnte at de ikke kom til å drepe oss, steg humøret, og vi begynte å lage kvalm i fengslet. Samholdet var sterkt. Vi hadde arbeidet sammen i opposisjonen, vært sammen på universitetet. Likevel lot de oss sone sammen, dummingene. Neste gang jeg ble fengslet var det en annen historie. Da var jeg alene som politisk fange. Det var et helvete. Men i '82 var vi optimister. Et av fengslene vi ble sperret inne i var nesten nytt. Det vil si at det var bygget i den kommunistiske perioden, og at ledelsen hadde spart på materialene. Bygningen var av elendig kvalitet. Noen av oss gravde ut muren i veggene med skje. Det ble store hull i veggene slik at vi kunne besøke hverandre i cellene. En annen gang var det noen av oss som klarte å koble seg på høytaler-nettet i fengselet og kringkaste sine egne sendinger rundt i alle cellene og kontorene. Etter hvert som vi organiserte protester og streiker, ble vi flyttet fra hverandre og overført til forskjellige fengsler andre steder i landet. På et tidspunkt protesterte vi mot at en gruppe fanger skulle overføres til et beryktet sikkerhetsfengsel. Resultatet ble at de sendte oss dit også, sammen med de andre, men uten at vi visste det på forhånd. Vi ble transportert i lukkede biler, og etter å ha kjørt i flere timer fikk en av oss et glimt av Krakow gjennom gardinet. Krakow betydde østover. Vi ble redde for at vi skulle sendes til Russland – til Sibir eller noe – men i stedet ble vi ført ut av bilen til sikkerhetsfengselet som ligger ved grensene til Tsjekkia og Ukraina. I det nye fengselet spiste vi ikke maten de serverte oss – det ble sagt at de hadde beroligende midler i suppen. De forsøkte å jekke oss ned med trusler og vold. Det var et tøft sted, men vi bestemte oss for å gjøre opprør hvis de kom for å ransake cellene våre. Hvis alle de to hundre fangene gjorde opprør, ville det ikke bli lett for dem, fant vi ut.

En dag kom de, fengselsbetjentene, for å ransake oss, men jeg og de to andre i cella hadde satt køyesengen av metall i dørråpningen. Da betjentene åpnet døra og ville inn, ropte jeg at vi hadde koblet strøm til sengen. Det var bare tull, selvsagt. Fengselsbetjentene bannet og truet, men de trodde på meg, og etter en stund forsvant de. En halv time senere var de tilbake. Jeg ropte igjen at det var strøm i sengen, men de bare feiet den til side. Da fikk jeg juling, da. De andre også. De var ikke redde for sengen denne gangen fordi de hadde sørget for å koble ut strømmen i hele den avdelingen av fengselet. Men opprøret ble ikke noen stor suksess. Etterpå viste det seg at det bare hadde blitt opprør i én celle – vår. Jeg spurte de andre om hvorfor de ikke hadde gjort som avtalt, men de trakk på skuldrene. Det var uansett nytteløst, mente de. Da det kom til stykket hadde de ikke noe særlig lyst til å gjøre opprør, heller – i hvert fall ikke etter at de hørte hva som skjedde med oss.

Jeg ble løslatt i desember 1982 og gikk straks tilbake til motstandsarbeidet i Solidaritet og studentbevegelsen, samtidig som jeg gjorde meg ferdig med magistergraden på universitetet. I januar 1986 skulle jeg i militæret. Jeg var rekrutt i en måned, men da det var edsavleggelse i februar, nektet jeg å avlegge eden. Vi skulle blant annet sverge å være trofaste mot den sosialistisk-kommunistiske ideologi og forsikre om vårt

1988: Tomek demonstrerer for samvittighetsfanger Private bilder

Tomek nr. 8 fra venstre

vennskap til den sovjetiske hæren. Offiserene forsøkte å overtale meg på alle mulige vis, men jeg nektet å sverge troskap til Sovjetunionen. Til slutt kom dagen da seremonien skulle finne sted. Offiserene var nervøse for at jeg skulle finne på noe tull mens alle slektningene og vip'ene var til stede. En av offiserene fant på noe lurt. Han kom inn til meg på brakken og spurte om han kunne låne uniformsluen min. Han hadde glemt sin egen, forklarte han. Jeg ga ham lua, og han forsvant. Offiserene tenkte at hvis jeg ikke hadde lue, kunne jeg ikke gå ut, og hvis jeg ikke gikk ut, ville jeg ikke lage trøbbel under seremonien. Slik er militær tankegang: uten lue kan man ikke lage bråk.

Jeg avla ikke eden og ble stilt for retten i stedet. Dommeren forklarte at siden Polen var et demokratisk land, kunne jeg velge fritt mellom å gå i fengsel eller avlegge eden. Jeg ble dømt til halvannet år i fengsel. Denne gangen sonet jeg sammen med vanlige kriminelle. Det var noen virkelige drittsekker blant dem, og fengselsledelsen oppfordret dem til å ta seg av meg med særlig omhu. Det var en jævlige tid. Den verste. Mitt andre barn, Andrej, ble født da. Jolanta var alene med babyen og Aleksandra siden jeg var i fengsel.

Denne gangen ble jeg adoptert av Amnesty som samvittighetsfange. Etter hvert begynte jeg å få postkort og brev. Folk sendte fra hele verden: "hold ut!", "vi tenker på deg!", "ikke gi deg". Mange av brevene inneholdt beskjeder til fengselsmyndighetene også – brevsriverne visste at alt jeg fikk ble undersøkt og lest på forhånd. Det sto ting som: "Slipp ham ut, drittsekker!" Det likte de ikke. Direktøren kalte meg inn på kontoret og klaget over brevene. "Få dem til å stoppe med brevene!" sa han. "Hvordan skal jeg gjøre det?" svarte jeg. Det var en del

brev, pakker med klær til barna mine og annet vi trengte. En del kom fra Norge, fra fagorganisasjoner og enkeltpersoner. Den norske Helsingforskomiteen støttet meg på den tiden, faktisk - det var slik jeg først kom i kontakt med den. Det var en vanskelig tid for meg og familien, men oppmerksomheten fra utlandet hjalp. Jeg slapp ut igjen høsten 1987. En mandag dukket det opp en offiser med beskjed om at jeg skulle slippes fri. Han hilste og beklaget at han skulle ha vært der fredagen før helgen, men på grunn av noen problemer i familien hadde han ikke fått gjort alt han skulle den dagen. Han regnet vel med at en ekstra helg i fengselet ikke betydde noe særlig for meg som hadde vært der så lenge. Håper det er greit for deg, sa han.

Etter at jeg kom hjem, fikk jeg ikke jobb. Det vil si, i løpet av et års tid hadde jeg fire forskjellige jobber, men jeg ble sagt opp alle stedene. Jeg jobbet til og med som gartner. De sa det samme alle sjefene når de ba meg om å dra: Jeg har ikke noe imot deg personlig, men jeg kan dessverre ikke beholde deg. Sikkerhetspolitiet hadde oppsøkt alle sammen. Sommeren 1988 kontaktet jeg den norske ambassaden. Jeg måtte vente i ett år, før jeg reiste fra Polen i 1989. En av de ansatte på ambassaden spurte meg hvorfor jeg valgte Norge. Det er jo et kjedelig land, sa hun. Jeg svarte at etter alt som hadde skjedd, kunne jeg godt tenke meg å kjede meg litt. På innreisepapirene jeg mottok sto det at jeg skulle til Eidsberg kommune. Hvor er det? spurte jeg Steinar på den norske ambassaden. Faen om jeg vet, svarte han.

Og så dro vi."

Fra boken "Eurostories", av Aage Borchgrevink, Aschehoug forlag 2003

Utgivelser 2003

Bøker

Menneskerettigheter - en innføring

- russisk utgave, oktober 2003. K. Bergem, G. Karlsen, B. Slydal (red)
- bosnisk utgave, juli 2003. E. Djuliman (red) og G. Karlsen

Boken som først utkom i Norge i 1998 og i ny revidert utgave i 2002, finnes nå også på russisk og bosnisk. Utgivelsen er et samarbeid mellom Helsingforskomiteen og OSSEs kontor for demokrati og menneskerettigheter (ODIHR). Boken skal distribueres til OSSEs feltkontorer i russisktalende områder. Boken beskriver ulike typer menneskerettigheter, deres historiske bakgrunn og de mellomstatlige organisasjonene som overvåker dem. Den diskuterer aktuelle problemstillinger og er full av eksempler som for eksempel Kosovokrisen, bombingene av Irak og terrorangrepene i New York 11 september 2001. Den bosniske utgaven har et eget kapittel om menneskerettighetssituasjonen i Bosnia og Hercegovina.

Kommer også på kurdisk i 2004.

Menneskerettigheter en innføring – på bosnisk

Rapporter

Conflicting Perceptions - A study of prevailing interpretations of the conflict in Macedonia among Albanian and Macedonian communities

The Norwegian Helsinki Committee, Mars 2003

Anti-Terrorism Measures, Security and Human Rights. Developments in Europe, Central Asia and North America in the Aftermath of September 11

The International Helsinki Federation for Human Rights (IHF), April 2003

Still in a State of Terror - Chechnya after the Referendum

The International Helsinki Federation for Human Rights (IHF) and The Norwegian Helsinki Committee, September 2003.

Menneskerettigheter en innføring – på russisk

Film

Må vi arve hatet?

En dokumentar om ungdommer på menneskerettighetsskole i Serbia 2002. I filmen møter vi ungdommer som deltar på en menneskerettighetsskole i regi av den serbiske og norske Helsingforskomité. Alle ungdommene, enten de har albansk, bosnisk muslimsk eller serbisk-ortodoks bakgrunn, har blitt påvirket av de mange krigene og konfliktene som landet har vært gjennom på 1990-tallet. For mange av dem er det første gang de treffer ungdom med annen bakgrunn enn dem selv. Vi følger de unge i samtaler og diskusjoner rundt menneskerettigheter og sameksistens, er med på ekskursjoner og får ta del i de unges tanker om liv og fremtid. Vi ser også hvordan kontakt mellom mennesker bidrar til å bryte ned fordommer og stereotyper.

Godt egnet til undervisning i ungdomsskole og videregående skole.

Produsert av Den norske Helsingforskomité 2003

Manus og regi: Lillian Hjorth

24 min. Norsk og engelsk versjon. Finnes på DVD og VHS.

Film og publikasjoner
kan kjøpes hos
Helsingforskomiteen!

23301100 / hjorth@nhc.no

*Tvil aldri på at små grupper av tenksomme,
engasjerte mennesker kan forandre verden.
Faktisk er de de eneste som noensinne har forandret noe!*

Maragaret Mead

www.nhc.no

Den norske Helsingforskomité stiftet i 1977

Den norske Helsingforskomité's virksomhet tar utgangspunkt i Helsingforserklæringen som ble undertegnet av 35 europeiske og nord-amerikanske stater på konferansen om sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE) i 1975. I erklæringen blir det slått fast at respekten for menneskerettighetene er en vesentlig faktor for den fred som er nødvendig for å sikre utviklingen av vennskap mellom statene.

Formål

Helsingforskomiteen arbeider for at menneskerettighetene skal respekteres og omsettes i praktisk handling. Komiteen skal ha oppmerksomhet rettet mot alle deltakerland i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE, tidl. KSSE), dvs. stater i Europa, Sentral-Asia og Nord-Amerika. Komiteen skal ikke ta hensyn til statenes plassering i blokker, ideologier eller politiske systemer, men konsentrere seg om brudd på Helsingforserklæringen og senere OSSE-dokumenters bestemmelser.

Virkemidler

- Overvåking og rapportering av menneskerettighetssituasjonen
  - Valgobservasjon
- Støtte til uavhengige organisasjoner og medier i Sentral- og Øst-Europa
  - Menneskerettighetsundervisning og informasjonsvirksomhet

MENNESKERETTIGHETSMAGASINET

Menneskerettighetshuset, Urtegata 50, 0187 Oslo

Tel: (+ 47) 23 30 11 00 - Fax: (+ 47) 23 30 11 01 - Bankgiro: 5001 06 26061 - Postgiro: 0807 228 1897

Org.nr.: 959 196 451 - E-mail: nhc@nhc.no - Hjemmeside: www.nhc.no